

שיעור מדרן הגאון רבי אשר ייים שליט"א

שמירת המקדש

"והלויים יחנו סביב למשכן העדות ואל יהיה קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות" (א' נ"ג).

א. שמירה מכניסת זר או לכבוד ורוממות

כתב הרמב"ם (פ"ח מבית הבחירה ה"א):

"שמירת המקדש מצות עשה, ואע"פ שאין שם פחד מאויב ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין".

"אמנם היות השמירה והסיבוב סביב למקדש תמיד הוא לכבוד אותו ולפארו, ושלא יהרסו הסכלים גם כן והטמאים אליו ולא בעת האנינות וכל מי שלא רחץ גופו".

וא"כ לכאורה נסתרים דברי הרמב"ם והרמב"ן וסייעתם מפשטות הכתובים, וצ"ב בדבריהם.

אך באמת נראה פשוט מכל דיני מצוה זו, שאין תכלית השמירה שלא יכנס זר, דהלא מקומות השמירה מבוארים בריש תמיד ובריש מדות, והם בחמישה שערי הר הבית ובארבע פינותיו, בחמישה שערי העזרה ובארבע פינותיה, והכהנים שומרים בבית המוקד, בבית אבטינס ובבית הניצוץ, ואת"ל דמצות השמירה שלא יכנס זר אין להם לשמור אלא בשערים ולא בפניות. ועוד דהלא מותר לזר ליכנס להר הבית, ואף לעזרה מותר לו ליכנס עד י"א אמה, ולמה שמרו באותן המקומות ולא בתחילת עזרת הכהנים שמשם ואילך אסור לזר ליכנס. ומוכח מזה שאין מצוה זו כדי שלא יכנס זר אלא לכבוד הבית.

וכך כתב גם בספר המצוות (עשין כ"ב) "שאינן השמירה אלא לכבודו לגדלו ולרוממו" ע"ש. וכך כתב החינוך בעקבותיו (מצוה שפ"ה), וגם הרמב"ן כאן כתב "וטעם ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות, שישמרו אותו בלילה וילכו סביב המשכן כמו שאמרו הכהנים שומרים מבפנים והלויים מבחוץ, והם כלם כשומרים לראש המלך". והלא ז"ב דאין מלכו של עולם צריך שמירה, ומבואר מדבריהם דכל ענין שמירה זו אינה אלא לכבוד ולתפארת ולא משום עצם השמירה.

ונראה שטעם זה כתב הרמב"ם דיני שמירת המקדש בהלכות בית הבחירה ולא בהלכות כלי המקדש והעובדים בו, דאין השמירה "עבודה" אלא חלק מתבנית הבית וכבודו של פלטרין של מלך, וכיון שכן ראוי הוא לקבוע לו מקום בהלכות בית הבחירה.

ונראה עוד דהנה שיטת הרמב"ם (שם הלכה ב') דאין מצות השמירה אלא בלילה, וכ"ה דעת הרמב"ן כאן [ולקמן (אות ב')] יבואר ענין זה, והלא בלילה אין כלל חשש לזר שיכנס לעזרה שהרי בלילה ננעלו דלתותיה, ועיין בפיה"מ להרמב"ם (סוף פ"ק דמדות) דדלתות העזרה היו ננעלות במפתחות ופירש כן את דברי המשנה ע"ש, ואיך יכנס בה זר, וביום הרי לא נצטוו כלל על השמירה, וע"כ דאין ענין שמירה זו שלא יכנס זר אלא לכבודו ולרוממו בלבד.

אך באמת מפשטות הכתובים נראה בעליל שנצטוו לשמור את המקדש כדי שלא יכנס בו זר, שהרי באו בני"א ואמרו (לקמן י"ז כ"ח) "כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות האם תמנו לגוע" וכו', ופירש"י שם "אין אנו יכולים להיות זהירים בכך כולנו רשאים ליכנס לחצר אהל מועד, ואחד שיקריב עצמו יותר מחבירו ויכנס לתוך אהל מועד ימות", וע"ז נצטוו (שם ריש פרק י"ח) לשאת את עון כהונתם ולשמור את המקדש שלא יקרב בו זר (ועי' רש"י שם פסוק כ"ג). וגם בפרשת במדבר (ג' ו-ז) על הנאמר שם "הקרב את מטה לוי והעמדת אותו לפני אהרן הכהן ושרתו אותו ושמרו את משמרתו וכו'" כתב רש"י, "ומהו השירות, ושמרו את משמרתו, לפי שמירת המקדש עליו שלא יקרב זר, כמו שנאמר ואתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש, והלויים הללו מסייעים אותם, זה הוא השירות". ועיין עוד בביאור הגר"א בריש מסכת תמיד "האי שמירה מפורש בסדר קרח משום שלא יכנס זר לתוכו".

[ובאמת רש"י שכתב דענין השמירה שלא יכנס בה זר אפשר דס"ל דגם ביום יש מצות שמירה, כשיטת המפרש שם בריש תמיד, עיין להלן (אות ב').]

ומה דמשמע מפשיטה דקרא דענין השמירה היא למנוע כניסת זרים, אפשר דאין זה אלא במשכן שבמדבר שלא היו לו דלתות ויכול זר ליכנס אליו ביום ובלילה, אבל בבית עולמים אין כלל חשש לכניסת זר בלילה.

ומכל זה משמע דמצות השמירה היא שלא יכנס זר למקדש.

וכ"כ הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פרק מ"ה):

ומריש הו"א דיש שני דינים בשמירת המקדש, דלכאורה יש לתמוה על כל תלונת בני"א בפרשת קרח, הלא כבר נצטוו בשמירת המקדש בפרשת במדבר ככתוב (א' נ"ג) "והלויים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות" ופירש הרמב"ן דהכונה למצוה זו דשמירת המקדש,

הרי דענין הכבוד שבשמירה היא כדי "שלא יסיח דעת ממנו" דאין זה לכבוד בית ה' שיהיה שמם וכלל ישראל יסיח דעת ממנו, ולפי"ז נראה דביום עצם עבודת הכהנים הלא הוא היפך ענין היסח הדעת ואין כבוד גדול ממנו, אבל בלילה שבו אין עבודה במקדש מלבד הקטרת האברים ופדרים שנתותרו, נצטוינו לשמור כדי שלא יסיחו דעת מן המקדש.

ומריש הו"א דבאמת נוהגת מצוה זו אף ביום מבחינת עצם המצוה, אלא שבפועל אין המצוה אלא בלילה שבו יש היסח הדעת משום שאין בו עבודה, ונפ"מ בדרך זה דאם מסיבה כל שהיא תתבטל עבודת הבית, כמו מ"ז בתמוז שבו בטל התמיד וכדו' יהיו מצווים בשמירה אף ביום. וניחא לפי"ז שבשלת המקומות שבהם הרמב"ם רגיל לכתוב תמצית גדר המצוות בקיצור, במנין המצוות, בספר המצוות, ובפרטי המצוות שבתחילת ההלכות שבמשנה תורה, לא כתב דמצוה זו בלילה ולא ביום ואדרבה בסהמ"צ כתב דמצוה זו נוהגת תמיד, ולפי המבואר ניחא, דבעיקר גדרה נוהגת מצות השמירה ביום ובלילה אבל כיון שמהות המצוה שלא יסיחו דעתם, מתקיים ענין זה ביום ע"י כהני המקדש, ולפי"ז אין בהכרח מחלוקת בין הראשונים בענין זה.

אך באמת נראה טפי מפשטות לשון הרמב"ם ד"שמירה זו מצותה כל הלילה" דאין עיקר המצוה נוהגת אלא בלילה, ומה שכתב דהמצוה לשמור תמיד כוונתו בזמן השמירה שלא יפסקו מלשמור וללכת סביב, ולא סגי בשמירה של יוצא ונכנס וכדו', וטעם הדברים כנ"ל, דגדר המצוה משום היסח הדעת וביום ליכא היסח הדעת.

ג. שמירת המקדש ע"י שאינם ברי חיובא

ונראה דזו סברת הראשונים שם בתמיד (ע"ש בפ"י הרא"ש, הראב"ד רבינו גרשום והמפרש) דאפשר לשמור המקדש גם ע"י קטנים, והמשנה למלך שם תמה בזה איך תתקיים המצוה ע"י קטנים שאינם ברי חיוב, ולהנ"ל נראה דכיון דאין המצוה שישמרו אלא שהמקדש יהיה משומר, דאין דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים, לא בעינן בזה ברי חיוב.

אך באמת נראה עוד דבכל מצוה המוטלת על רבים ומתקיימת ע"י אחדים מהם אין צורך שתקיים ע"י ברי חיוב, דבהנהו מצוות אין המצוה בעצם העשייה, שהרי כולם מצווין ואין כולם עושים, וע"כ דמהות המצוה הוא באחריות, דכולם אחראים שהמעשה ייעשה, ומהות המצוה בתוצאת המעשה ולא בעצם עשייתה, וא"כ לא איכפת לן אם המצוה מתקיימת דוקא ע"י ברי חיוב, אלא שתתקיים כהלכתה כדת של תורה.

וראי' לזה ממה שמותר להאכיל קדשים לקטנים כמבואר ברמב"ם (פ"י ממעשה"ק הי"ז) ובזבחים (צ"ט ע"א) אף שאכילת קדשים מצוה היא. וגם העבודה היתה כשרה בקטנים לולי שנתמעטו מקרא בחולין (כ"ד ע"ב). וכן במצות מילה דגם עכו"ם כשר בו [במקום שאין אב כמובן למעין] כמבואר בע"ז (כ"ז ע"א) אף שאינו ברי חיוב כלל [אלא דלמ"ד שם דבעינן מילה לשמה פסול משום שעושה אדענתא דנפשיה ואין המילה כהלכתה], ועיין בקצוה"ח (סי' שפ"ב ס"ק ב' בסופו) שכ' דגם קטן כשר למילה כשאין אב. וכן במצות הריגת חייבי מיתות המוטלת על הבי"ד כתב בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' שני"ז) דאפשר לקיים המצוה ע"י עכו"ם אף שאינו ברי חיוב, כיון שהוא שליח הבי"ד, והיינו דאף שאין שליחות לעכו"ם, אי"צ לזה דין שליחות אלא שהמעשה יעשה ותוצאתו תובטח כנ"ל. וכיו"ב עיין תפא"י (מדות פ"א מט"ו) דביו"ט יבנו את ביהמ"ק ע"י נכרים.

וכן בקרא דהקרב את מטה לוי (ג' ו') כפי שהובא לעיל, וא"כ מה נתחדש בפרשת קרח אחרי מחלוקת קרח ועדתו. ואפשר דלאחר שראו בני ישראל במחלוקת שעשה קרח, שערער על קדושת הכהונה וטען שכל העדה כולם קדושים וכולם ראויים לעבוד ולשרת בבית ה' ונהו אחריו עם רב ור"נ ראשי סנהדראות, חרדו שמא יקום קרח חדש בכל דור ודור וירפה את לב העם מלרומם את משרתי ה' וכבוד המקדש, ואז נצטוו במצוות שמירת המקדש לגדלו לכבוד ולרוממו ולהקדישו בעיני העם.

וקצת רמז לדרך זה יש למצוא בלשון רש"י בפרשת פנחס (כ"ג י') דבליעת קרח באדמה היתה לנס "שלא יקרב זר לחלוק על הכהונה" הרי שלא היה החשש שמא יקרבו בשוגג, אלא שלא יחלקו על הכהונה כמו שעשה קרח וכדברינו.

ואפשר עוד להוסיף, דאף שאכן נצטוו להפריש זר מלהיכנס למקדש, אבל לא מצוינו מצוות שמירה שלא יעברו בני"ע על שום איסור מאיסורי התורה, ומה נשתנה לאו זה מכל הלאוין אם לא משום כבוד הבית ורוממותו, ונמצא שאף שבנ"י חששו פן ימותו ואמרו "האם תמנו לגונו", עיקר מצות השמירה לא להצלת בני"ע היא, אלא לכבוד המקדש שלא יתחלל ע"י כניסת זר וטמא לדברי הרמב"ם במו"נ ומשמעות הפסוק בדברי הימים כנ"ל.

ושמחתי בראותי בביאור הגר"א בריש תמיד כיסוד דברינו הנ"ל, שהקשה על שאלת הגמ' בריש תמיד מנא הני מילי שמצוה לשמור, דהלא מקרא מלא דבר הכתוב, וביאר דשאלת הגמ' מנ"ל דצריך לשמור אף בבית המקדש שדלתותיה ננעלות ואין חשש שיכנס זר עי"ש, אלא שהוספנו לפי דרך זה דזה מקורם של הראשונים דבאמת אין מצוה בשמירה אלא לכבדו ולרוממו כנ"ל.

ואמנם אף לדברינו עדיין צ"ע בדברי הרמב"ם במורה נבוכים הנ"ל, דמחד כתב כשיטתו דשמירה זו היא לרוממו ולפארו, אך מאידך כתב עוד שלא יכנסו בטומאה באינינות ושלא רחצו גופם. ועוד קשה למה לא כתב כפשטיה דקרא שהשמירה היא כדי שלא יכנס זר. והדברים פלאיים לכאורה.

ואולי יש קצת מקור לדברינו בדברי הימים (ב' כ"ג י"ט) "ויעמד השוערים על שערי בית ה' ולא יבוא טמא לכל דבר", הרי שתפקיד השוערים היה שלא יכנסו בטומאה. אמנם לפשטות הכתוב שם מדובר במצוות השוערים, ועיין מנחת אשר במדבר (סימן ד') אם השומרים והשוערים חד הם או שמא זה לחוד וזה לחוד עי"ש.

ב. אם מצוותה גם ביום

כתב הרמב"ם (שם ה"ב) "שמירה זו מצותה כל הלילה" וכ"ה ברמב"ן כאן, וכ"ה בחינוך (מצוה שפ"ח) ובפירוש הר"ש (מדות פ"א ה"א). ובמנחת חינוך תמה מנ"ל לרמב"ם דאין מצוה זו אלא בלילה, והביא את דברי המפרש בריש תמיד דמצוה זו נוהגת ביום ובלילה עי"ש [וכבר הראיתי פנים (לעיל אות א') לומר שגם דעת רש"י כן היא].

ונראה בטעם הרמב"ם והרמב"ן לפי דברי הרא"ש שם בריש תמיד שכתב:

"שימור זה אינו משום חישוב גניבה דאין עניות במקום עשירות, אלא גזירת הכתוב הוא דכתיב ושמרו וגם כבוד המקדש שלא יסיחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה, דכתיב ביהודע (מ"ב י"א) ושמרתם את משמרת הבית".

אך צ"ע ממה דאיתא ביוצר לשבת הגדול "חרש שוטה וקטן אין לשין דלמא ישגון", ומשמע דמלבד דפסול משום דבעי לשמה יש לפסול גם משום שאינם בני שימור. ולכאורה יש לדון בזה עוד מהמבואר במשנה (בבא מציעא מ"ב ע"א) דאם מסר לבנו הקטן אין זה שמירה, ויש לחלק בין שימור מצה ושמירת המקדש ובין שמירת הפקדון, וז"פ.

אך יש לדון מטעם אחר אם אפשר לקיים שמירת המקדש ע"י חש"ו, דהנה צ"ע בעצם ענין השמירה מה הוא, ועל מה הם שומרים, וראיתי באבנ"ז שם דפשיטא ל"י דאף שטעם השמירה הוא משום כבוד מ"מ ענין השמירה הוא כפשוטו ובודאי צריכים הם לשמור, ונסתפק אם הם שומרים מגנבים וליסטים, או דענין השמירה הוא שלא יכנסו זרים ויתחייבו מיתה ע"ש. ולפי"ד נראה פשוט דאין המצוה מתקיימת אלא במי שיודע לשמור, אבל בחש"ו שאין בהם דעת אין כאן שמירה כלל, ורק בקטן שהוא חכם ועכ"פ יודע לשמור מתקיימת המצוה, והיינו רובים (שם בתמיד) שעדיין לא הגיעו לפרקון, אבל מ"מ יודעים לשמור.

אך ראיתי במנ"ח שם שכתב דאף חרש ושוטה מהני בזה, ונראה דס"ל דאין כאן גדר שמירה כלל וכל ענין השמירה הוא רק גדר כבוד ופאר, כדרך הזקפים בארמונות המלכים שאין להם תפקיד שמירה כלל אלא עומדים שם לכבוד, וכן בשמירת המקדש, וא"כ אף ע"י חש"ו שאינם בני שמירה מתקיימת מצוה זו ולא כהבנת האב"נ הנ"ל, ודו"ק בכ"ז.

ד. בזמן הזה

בשו"ת אבנ"ז (יו"ד ח"ב סי' תמ"ט) דן באריכות אם מצוה זו נוהגת בזמן הזה, ובתחילת דבריו כתב לחקור מה מהות שמירה זו, אם לשמור כלי המקדש שלא יגנבם או שלא יכנס בו זר. דאם מצוה השמירה היא משום כלי המקדש לא שייך בזמה"ז, ואם משום כניסת זרים נוהגת מצוה זו אף בזמה"ז, ע"ש.

אך באמת נראה פשוט דאין מצוה זו נוהגת כלל בזמה"ז, דכבר נתבאר דכל עניינה משום "שאינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין", ואם אין לנו פלטרין, שומרין למה לן, והלא מצות השמירה לכבדו לגדלו ולרוממו, ובזמן שאין בית, את מה נכבד ואת מה נרומם. וראיה לזה מהא דבמצוה כ"א כתב הרמב"ם דמצות מורא המקדש נוהגת בזמה"ז, ובמצוה כ"ב לגבי מצות שמירת המקדש לא כתב כן, ומדשתק ש"מ לא ניח"ל, וז"ב.

והנה האבנ"ז כתב שם בסוף דבריו דאסור לשמור את המקדש בזמה"ז, דהלא משורר ששיער חייב מיתה, וחזינן בתענית (י"ז ע"א) דחלוקת המשמרות לא בטלה בחורבן הבית, וכהן שיודע משמרו אסור לשתות יין בו ביום, וכן הוא בחלוקה שבין המשוררים לשוערים ע"ש. אך באמת אין זה נראה כלל, דהלא כתב הרמב"ם (פ"ג מכלי המקדש ה"ח) דמשורר שנתקלקל קולו יכול להיות שוער, וברדב"ז שם כתב דק"ו הוא דיכול להיות שומר, הרי לן דאין זה חלוקה ע"י רוח הקודש אלא חלוקה מעשית לפי יכולתם של הלויים וכחם, א"כ פשוט לכאורה דחלוקה זו בטלה בחורבן הבית, וקצרת.

וביארור כל זה נראה כנ"ל, דבכל מצוה המוטלת על רבים ואין כולם חייבים לעסוק בפועל בקיומה, הוי יסוד גדרה הוא חיוב שהדבר יעשה, ולא עצם העשייה, ולכן לא בעינן עשיה ע"י בר חיובא, וכן נראה גם לענין שמירת המקדש המוטלת על הרבים (ועיין מנחת אשר במדבר סימן ד') דג"כ כל המצוה היא שיהיה משומר ולא שישמרו, וגם ע"י קטנים הוא משומר, ודו"ק בזה.

וכיוצא בזה נראה דמצות "ועשו לי מקדש" אפשר לקיים ע"י קטנים כיון שהיא מוטלת על הכלל, וראי' לזה ממה שאין מבטלין תינוקות של בית רבן בשביל בנין בית המקדש כמבואר בשבת (ק"ט ע"ב) וברמב"ם (פ"א מבית הבחירה ה"ב), הרי שעכ"פ יכולה המצוה להתקיים על ידם.

ועיין עוד שהארכת ביסוד זה במנחת אשר במדבר (סימן נ"א) והבאתי דוגמאות רבות לכך.

והנה בחידושי הגרא"מ הורוויץ מפינסק (פסחים פ"ח ע"א) הקשה איך מותר להאכיל קרבן פסח לקטן והלא מבטל מצות אכילה, ולדרכנו ניחא דהמצוה של אכילת בשר כל הפסח מוטלת על כל החבורה ומתקיימת אף ע"י קטן, ודו"ק.

ומצינו עוד כיוצא בזה בתוס' (קידושין ל"ו ע"ב ד"ה חוץ) דאף דפשוט דנשים פטורות מעבודות הקרבנות כיון דאינן שייכות במצות בגדי כהונה וממילא פטורות ממצות העבודה מ"מ צריך קרא לפוסלן [אם מ"מ ילבוש את הבגדים], הרי דאף שאינן בנות חיוב עדיין אפשר לעשות מצוה זו על ידן ע"ש. ועוד כיוצ"ב בסוכה (מ"ט ע"א) דפרחי כהונה קטנים (עין רש"י) הם שהיו שורפים את יין הנסכים שבשיתין, אף שמצותו בשריפה מגז"ש כמבואר שם ודו"ק.

וראיתי באבנ"ז (יו"ד סימן תמ"ט) שכתב בתחילה דמש"ה מהני מצות שמירת המקדש אף ע"י קטנים, שהרי קטנים אוכלים תרומה וקדשים וכן מהני יבום בקטן וחרש, ושוב דחה דשאני אכילה וביאה שכן נהנה, וכמו שאמרו "המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה", ע"ש, ומלבד מה שיש לדון בסברא זו, דמה לן במה שנהנה כיון דמ"מ אינן ברי חיובא, ואינו דומה קטן למתעסק, הרי נראה מבואר מכל הנ"ל דבכל כה"ג מהני בכל המצוות.

ולכאורה יש לדון אם אפשר לקיים מצוה זו ע"י חרש שוטה וקטן, עפ"י המבואר בשו"ע (או"ח סי' ת"ס סעי' א') דחש"ו פסולים לשמירת מצות מצוה, וכיון דשימור במצה לאו מצוה היא דנימא דפסולין משום דלא הוי ברי חיובא במצוות, וז"פ, ע"כ פסולין הוא משום דאינם בני שמירה, וא"כ יש לפוסלן לכאורה אף בשמירת המקדש.

אך באמת נראה פשוט דאין זה נכון, דכל פסול חש"ו בשימור מצות מצוה אינו משום דלאו בני שמירה הם, אלא משום דבעינן שימור לשמה, והנהו לאו בני דעה נינהו לכיון לשמה כמבואר שם בשו"ע, וככל דיני לשמה כגון גט וציצית דפסול בהו קטן, אבל בשמירת המקדש דלא בעינן כונת השומר לשמה, אלא שהמקדש יהיה משומר, משום דאינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרין, ולא מצינו דין לשמה בשמירת המקדש, שפיר מתקיימת המצוה אף ע"י קטנים. וראיתי שוב באבני נזר שם יו"ד שהקשה כנ"ל מפסול חש"ו בשימור דמצות מצוה והניח בצ"ע, ולענ"ד פשוט כנ"ל. ובאמת מבואר להדיא בירושלמי תרומות (ב' ע"א) דשוטה וקטן בני שמירה הם לגבי שימור תרומה וקדשים, ומסתבר דה"ה בשמירת מקדש, ודו"ק.

היו נכונים ליום השרישי

(לקראת חג מתן תורה)

ועוד אמרתי לאורו ולדרכו של אוה"ח דברי הגמ' בב"מ (נ"ט ע"ב) כאשר נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע בתנור של עכנאי ואמרו שם:

"נא באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח, נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה ארבע מאות אמה, אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו, חזרו אמת המים לאחוריהם, אמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו, הטו כותלי בית המדרש ליפול, גער בהם רבי יהושע אמר להם אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טיבכם, לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של ר"א, ועדיין מטין ועומדין, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, יצאתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכ"מ, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא, מאי לא בשמים היא, אמר רבי ירמיה שכבר ניתנה תורה מהר סיני אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות".

ונראה דשלשת ההוכחות שהביא ר' אליעזר הגדול, החרוב, אמת המים, וכותלי בית המדרש, רמזו היו לשלושת דרכי קנין תורה וכתרה שכולם הצטיין רבי אליעזר והיה מופלא בדורו, החרוב רומז על ההסתפקות במועט וסיגוף (כהא דרשב"י ור' אלעזר בנו שנונו מן החרוב "ב שנים שחיו במערה כמבואר בשבת ל"ג ע"ב), ועוד מצינו "כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין" (תענית י"א), וכך אמרו חז"ל "פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה" וכו' (אבות פ"ו מ"ד). אמת המים רמזו היא לתורה שנמשלה למים היורדים ממקום גבוה למקום נמוך, וכותלי בית המדרש רמזו הם לדיבוק חברים והרבצת התורה של רבי אליעזר בן הורקנוס.

כי שלשה הם עמודי התורה, המכשירים את האדם לזכות בכתרה של תורה העמל, הענוה, ודיבוק חברים, שלשה הם כנגד שלשת ימי הגבלה.

עלינו לנצל ימים אלה כדי לבא אל שער המלך, בלבוש תכלת וארגמן, מוכנים ומזומנים לקנין תורה ולשמחתה.

שלם ותמים לא שיהיה בד בבד שעליהם אמר הכתוב חרב אל הבדים אלא יתוועדו יחד ויחדדו זה לזה ויסבירו פנים זה לזה וכנגד זה אמר ויחן שם ישראל לשון יחיד שנעשו כולן יחד כאיש אחד והן עתה הם ראויים לקבלת התורה". ע"כ.

הרי לן שלושת יסודות ההכנה לקנין תורה, העמל, הענוה, ודיבוק חברים, ונראה עוד דיסודות אלה רמוזים אף במה שאמרו (במדבר רבה וילקו"ש תרפ"ד):

"בשלשה דברים ניתנה תורה באש, במים ובמדבר".

וצריך ביאור מה ענין שלושת אלה ומה רמז טמון בהם.

האש יש בו כח עצום, אין דוגמתו לשרוף ולכלות, ומאידך לחמם ולהאיר, ואש התורה היא העמל והיגיעה השוברת גוף ומאירה את הנפש.

המים, עליהם אמרו חז"ל (תענית ד' ע"א):

"תורה נמשלה למים, מה מים מניחים מקום גבוה ויורדים למקום נמוך אף דברי תורה אינם מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם".

הרי לן שהאש והמים מסמלים את שני היסודות הראשונים שכתב בעל אוה"ח, היגיעה והענוה.

והתורה ניתנה אף במדבר, ואף שאור החיים פירש ענין המדבר לענוה, פירוש זה במחלוקת הראשונים היא שנויה דהנה אמרו:

"מאי דכתיב ממדבר מתנה, כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה ניתנה לו במתנה" (נדרים נ"ה ע"א).

וברש"י שם "מלמד תורה בחנם לכל".

עיין עוד בעירובין (נ"ד ע"א):

"אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשין בו התורה ניתנת לו במתנה".

הרי שהמדבר רמז לדיבוק חברים ופלפול תלמידים והרבצת תורה לכל דורש ומבקש ה'. אמנם בדברי הר"ן בנדרים שם יש מקור לפירוש האוה"ח, דכתב הר"ן שבדרשה זו:

"נתכוין ר' יוסף להזהיר לרבא שיהא שפל רוח ביותר".

הרי שפירש שהמדבר רומז לענוה ושפלות עי"ש.

"בשלשה דברים ניתנה תורה באש במים ובמדבר" (במדבר רבה א' ז).

הנה צריך ביאור בשלשה אלה, מה רמז יש בהן. ולמה רק בהם ועל ידם ניתן כלי חמדה לישראל.

הנה הארכנו כבר פעמים רבות בענין ימי הספירה שכולם ימי הכנה לקבלת התורה, ובמה שאמרו גדולי הדורות שמ"ט ימי הספירה מכוונים כנגד מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, אך השבוע מתקברים אנו לשלשת ימי הגבלה, השלב האחרון בהכנה ליום קבלת התורה. ואם מ"ט ימי הספירה מכוונים כנגד הדברים שהתורה נקנית בהם, יש לעיין בשלשת ימי הגבלה כנגד מה הם, ומה ענינם.

ונראה בזה עפ"י דברי אור החיים (שמות י"ט ב') עה"פ "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" וז"ל:

"אכן כוונת הכתוב היא להקדים ג' עניינים הם עיקרי ההכנה לקבלת התורה שבאמצעותם נתרצה ה' להנחילם נחלת שדי היא תורתנו הנעימה, הא' הוא התגברות והתעצמות בעסק התורה כי העצלות הוא עשב המפסיד השגתה ולזה תמצא כי כל מקום שיזכירנה ה' לתורה ידקדק לומר לשון חוזק ואומץ עד גדר שימית עצמו עליה דכתיב זאת התורה אדם כי ימות וגו' ודרשו ז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה וכמו כן רבותינו ז"ל ידקדקו בהזכרתם לומר עסק התורה השתדלות התורה ורבים כמוהו ועיין מה שפי' בספרי חפץ ה' שחברתי על קצת מסכתות הש"ס בקטנותי במאמר רבותינו ז"ל למיימינים בה וכו' ותראה כי לא תושג ההשגה אלא בהתעצמות גדול וכנגד זה אמר הכתוב ויסעו מרפידים לא בא להודיע מקום שממנו נסעו שא"כ היה לו להקדימו קודם תחנותם אלא נתכוין לומר שנסעו מבחי' רפיון ידים כמו שמצינו שדרשו כן רז"ל בפסוק וילחם עם ישראל ברפידים ברפיון ידים ע"כ והן עתה נסעו מבחינה זו והכינו עצמם לעבוד עבודת משא בנועם ה' והוא אומרו ויבאו מדבר סיני, וענין שני הוא השפלות והענוה כי אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשפיל עצמו ומשים עצמו כמדבר וכנגד זה אמר ויחנו במדבר פירוש לשון שפלות וענוה כמדבר שהכל דורכים עליו, וענין שלישי הוא בחינת ייעוד חכמים בהתחברות בלב